

М. В. Гончаренко,
к. держ. упр., доц.,
доцент кафедри економічної теорії та фінансів ХарPI НАДУ,
м. Харків

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Розглянуто підходи до визначення поняття «фінансове забезпечення розвитку територій» та його співвідношення з іншими категоріями.

Ключові слова: розвиток територій, фінансове забезпечення, місцеве самоврядування.

Забезпечення успішного соціально-економічного розвитку територій потребує комплексних дій з оцінювання стану їх розвитку, визначення шляхів залучення необхідних ресурсів, розроблення заходів зі збереження та модернізації наявного потенціалу. Однак на сьогоднішній день питання забезпечення фінансовими ресурсами місцевого самоврядування залишається одним з найгостріших. З огляду на це особливої актуальності набуває обґрунтування теоретичних засад фінансового забезпечення територій, що створить основу для розробки ефективних механізмів управління їх розвитком з використанням фінансових інструментів.

Дослідженню проблем фінансового забезпечення місцевого самоврядування, територій (регіонів), міст, їх розвитку присвячено чимало наукових праць, серед яких роботи В. Бондаренка, Т. Бондарук, І. Вахович, В. Зайчикової, Л. Калашнікової, І. Козій, І. Лазепко, К. Павлюк, та ін. Утім у науковій літературі немає єдиного підходу щодо трактовки цього поняття, а думки науковців розходяться при визначенні елементів і форм фінансового забезпечення.

Метою статті є аналіз та систематизація понятійно-категоріального апарату фінансового забезпечення розвитку територій, а також обґрунтування ролі фінансових ресурсів як його основи.

У науковій літературі існує багато підходів до розуміння фінансового

забезпечення розвитку регіону, території, місцевого самоврядування, місцевих органів влади.

Спочатку розглянемо загальні визначення фінансового забезпечення.

Так, В. І. Оспіщев із співавторами вважають, що фінансове забезпечення – це основний метод фінансового впливу на соціально-економічний розвиток, який регулюється на основі відповідної системи функціонування, яке може здійснюватись в трьох формах: самофінансування, кредитування, зовнішнє фінансування [1, с. 59].

На думку В. М. Опаріна, фінансове забезпечення «реалізується на основі відповідної системи фінансування, яке може здійснюватись через самофінансування, кредитування та зовнішнє фінансування» [2, с. 56].

Г. Б. Погріщук вважає, що «при визначенні фінансового забезпечення доцільно врахувати такі складові як: мета, завдання, функції, методи, джерела, обсяги фінансових ресурсів, а також діяльність як держави, так і суб'єктів господарювання, що пов'язана з мобілізацією і використанням цих ресурсів ...» [3, с. 42].

В. М. Родіонова розуміє під фінансовим забезпеченням покриття витрат за рахунок фінансових ресурсів, що акумулюються суб'єктами господарювання і державою. Формами фінансового забезпечення виділяє самофінансування, кредитування й державне фінансування, а інструментами механізму фінансового забезпечення склад і структуру його джерел [4, с. 35–42].

З огляду на предмет дослідження особливе зацікавлення викликають визначення, пов'язані з фінансовим забезпеченням розвитку територій. Так, у науковій літературі говорять про фінансове забезпечення місцевого самоврядування, органів місцевої влади (самоврядування), розвитку територій (регіонів) тощо. Ці, на перший погляд, подібні категорії, при глибшому аналізі виявляються нетотожними. Спробуємо визначити різницю.

Отже, за визначенням Н. Ю. Мельничук, фінансове забезпечення місцевого самоврядування – це сукупність фінансових ресурсів, які зосереджуються у відповідних фондах та використовуючи які органи місцевого самоврядування

виконують покладені на них функції та повноваження забезпечуючи соціально-економічний розвиток адміністративно-територіальної одиниці [5, с. 81].

Л. В. Панасюк, розглядаючи фінансове забезпечення місцевих органів влади, трактує його як сукупність заходів щодо акумуляції, розподілу та використання фінансових ресурсів з метою створення умов, що сприяють ефективному здійсненню економічних процесів на відповідній території, реалізації запланованих соціальних програм та запобіганню і усуненню порушень при використанні фінансових ресурсів, тобто зроблено акцент на необхідності поєднання ефективності мобілізації фінансових ресурсів і контролю за їх використанням [6, с. 7]. Однак, на нашу думку, дане визначення більше підходить до фінансового забезпечення місцевого самоврядування, оскільки говорячи про забезпечення місцевих органів влади мається на увазі аспект видатків на їх утримання.

В. Л. Бондаренко, досліджуючи фінансове забезпечення розвитку міста, трактує його як гарантоване певними заходами привласнення та використання вартостей у грошовій формі місцевими органами влади для соціально-економічного розвитку міст [7, с. 6].

Найбільш повним, на нашу думку, є визначення О. Л. Щербакової: фінансове забезпечення соціально-економічного розвитку міста – це сукупність заходів, спрямованих на мобілізацію наявних та виявлення і залучення потенційних фінансових ресурсів суб'єктів управління розвитком міста (місцевої влади, держави, суб'єктів господарювання, місцевої громади), а також ресурсів зовнішніх інвесторів та формування шляхом їх об'єднання фінансової основи для здійснення економічних процесів на відповідній території, реалізації запланованих соціальних програм, проектів, підтримки стабільного функціонування інфраструктури міста та вдосконалення міського життєвого середовища [8, с. 7].

У розвиток наукових досліджень про фінансове забезпечення територій в науковій літературі зустрічаються такі поняття, як «механізм фінансового забезпечення», «політика фінансового забезпечення», «система фінансового

забезпечення» тощо.

Механізм фінансового забезпечення – сукупність економічних відносин, що виникають з приводу пошуку, залучення і ефективного використання фінансових ресурсів та організаційно-управлінських принципів, методів і форм їх впливу на соціально-економічну життєдіяльність територіальних одиниць та господарських суб'єктів [9, с. 6-7].

Регіональна політика фінансового забезпечення сталого розвитку – це система стратегічних та тактичних заходів та інструментів, за допомогою яких органи управління виконують покладені на них функції із забезпечення збалансованого розвитку регіонів шляхом мобілізації фінансових ресурсів, їх оптимального розподілу та ефективного використання за пріоритетними напрямками сталого розвитку [10, с. 12]

Т. Бондарук наголошує на залежності реалізації стратегії фінансового забезпечення від ступеня взаємодії суб'єктів – держави, органів місцевого самоврядування, місцевих державних адміністрацій, суб'єктів підприємництва, які уособлюють економічні, екологічні й соціальні інтереси [11, с. 12].

В. Зайчиковою сформульовано визначення поняття «система фінансового забезпечення місцевого самоврядування» як сукупність правових норм, фінансових інститутів, інструментів та фінансових відносин. Сутність цієї системи визначено як відносини між органами державної влади, суб'єктами місцевого самоврядування та підприємницької діяльності й громадянами в процесі надання суспільних благ та його ресурсного забезпечення. На думку дослідниці, органи місцевого самоврядування завдяки своїй дуалістичній природі приватноправового інституту та одночасно інституту публічної влади мають можливість залучати до процесу виробництва і надання місцевих суспільних благ приватні підприємства на контрактних тендерних засадах, а також використовують ресурси громадських організацій, некомерційних партнерств, органів самоорганізації населення, отримують трансферти з державного бюджету [12, с. 8].

Не слід ототожнювати поняття «фінансового забезпечення» і «фінансової

забезпеченості». Так, фінансове забезпечення – це процес, а фінансова забезпеченість, на думку О. Сукач, характеризується наявними ресурсами та відображає спроможність місцевих органів влади виконати покладені на них завдання відповідно до законодавства, і трактується як збалансованість між потребами регіону та його можливостями [13, с. 450].

Основою фінансового забезпечення місцевого самоврядування являється сукупність фінансових ресурсів території, які можна визначити як фонди коштів, що створюються і використовуються на соціальний і економічний розвиток регіонів. До фінансових ресурсів регіону відносять всю сукупність фінансових ресурсів, які формуються та (або) використовуються для вирішення проблем, пов'язаних з процесами проектування, будівництва, розвитку, функціонування об'єктів та суб'єктів соціально-економічної та інженерно-виробничої інфраструктур регіону, суб'єктів підприємницької діяльності в регіоні. Фінансові ресурси регіону є одним із видів ресурсів, що забезпечують його функціонування і розвиток [14, с. 33].

Фінансові ресурси мають першорядне значення, оскільки це єдиний вид ресурсів, який може бути перетворений з мінімальним розривом у часі в будь-який інший вид ресурсів. Будь-яка діяльність починається з відповіді на питання: де знайти джерела фінансування, як організувати поточне і перспективне управління фінансовими ресурсами, яке забезпечує фінансову стійкість і платоспроможність [15, с. 332].

Виділяється три підходи до визначення сутності місцевих фінансових ресурсів [Там само]:

1. Місцеві фінансові ресурси – бюджет відповідної території та децентралізовані грошові фонди, що залишаються у розпорядженні підприємств і організацій громади.

2. Місцеві фінансові ресурси – кінцевий результат діяльності всіх підприємств і організацій, розташованих на даній території, включаючи відрахування з доходів населення.

3. Місцеві фінансові ресурси – сукупність доходів усіх суб'єктів

господарювання розташованих на даній території та залучених ззовні (інвестицій, коштів міжнародних організацій), ресурсів централізованих фондів, доходів населення.

Підсумовуючи ці підходи, автори навчального посібника [15] пропонують розуміти під місцевими фінансовими ресурсами грошові кошти місцевого самоврядування та фінансові ресурси підприємств і організацій, населення, що утворюються в процесі відносин, пов'язаних з розподілом і перерозподілом частини вартості ВВП та залучаються органами місцевого самоврядування для забезпечення економічного і соціального розвитку території [Там само, с. 330].

Виконання функцій і завдань, покладених законодавством на місцеве самоврядування, безпосередньо залежить від обсягів фінансових ресурсів, які перебувають в їхньому розпорядженні. На обсяги фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування впливає багато чинників, головні серед яких такі:

- розподіл повноважень між органами державної влади і місцевим самоврядуванням;
- розподіл дохідних джерел державного і місцевих бюджетів, проведений відповідно до наданих владних повноважень і функцій;
- організація міжбюджетних відносин і порядок надання трансфертів місцевим бюджетам із державного;
- стан фінансового ринку країни та реальні можливості органів місцевого самоврядування у сфері використання запозичених (кредитів) і залучених коштів (місцевих позик);
- склад і фінансовий стан підприємств та інших суб'єктів господарювання, які належать до місцевого господарства;
- конкретні зусилля органів місцевого самоврядування, спрямовані на забезпечення соціально-економічного розвитку територій, населених пунктів, пошук альтернативних джерел доходів.

В умовах різноманіття форм власності суб'єктів господарювання, які володіють переважною більшістю фінансових ресурсів і, до того ж, безпосередньо не підпорядковуються органам державного управління і

місцевого самоврядування, система управління фінансами регіону набуває особливого значення. Її основною метою є мобілізація фінансових ресурсів регіону на забезпечення сталого економічного і соціального розвитку регіону. Приводячи в дію його елементи на підприємствах, в установах, організаціях, в домогосподарствах, місцеві органи управління притаманними їм в ринкових умовах і законодавчо закріпленими функціями забезпечують цільове спрямування відповідних ресурсів.

Деякі дослідники говорячи про фінансове забезпечення місцевого самоврядування обмежують його лише коштами місцевих бюджетів [16; 17]. Втім, у сучасних умовах, коли поряд з державою і місцевим самоврядуванням в якості суб'єктів впливу на розвиток територій виступають приватний бізнес та населення, фінансові ресурси регіону не обмежуються лише бюджетними коштами. До їх переліку входять також позики, фінансові ресурси комунальних підприємств, фінансові ресурси населення, інвестиції, цільове фінансування регіональних програм з Державного бюджету, позабюджетні фонди і міжбюджетні трансферти тощо.

Фінансове забезпечення розвитку територій слід розуміти як сукупність заходів, спрямованих на мобілізацію наявних та виявлення і залучення потенційних фінансових ресурсів місцевої влади, держави, суб'єктів господарювання, місцевої громади, а також ресурсів зовнішніх інвесторів та формування шляхом їх об'єднання фінансової основи для економічних процесів на відповідній території, реалізації запланованих соціальних програм, проектів, підтримки стабільного функціонування інфраструктури та вдосконалення місцевого життєвого середовища. Не слід ототожнювати це поняття з фінансовим забезпеченням місцевого самоврядування та фінансовим забезпеченням місцевих органів влади, які мають більш вузьке значення.

Основу фінансового забезпечення розвитку територій складають фінансові ресурси, які характеризуються значною різноманітністю. З огляду на це, напрямком подальших досліджень повинна стати розробка їх розгорненої класифікації.

Список використаних джерел

1. Фінанси : [навч. посіб.] / О. П. Близнюк, Л. І. Лачкова, В. І. Оспіщев [та ін.] / за ред. І. В. Оспіщева. – К. : Знання, 2006. – 415 с.
2. *Опарін В. М.* Фінанси (Загальна теорія): [навч. посіб.] / В. М. Опарін. – 2-ге вид. доп. і перероб. – К. : КНЕУ, 2002. – 240 с.
3. *Погріщук Г. Б.* Фінансове забезпечення охорони навколишнього природного середовища : автореф. дис. ... канд. екон. наук / Г. Б. Погріщук. – Тернопіль, 2005. – 20 с.
4. Финансы / В. М. Родионова, В. Я. Вавилов, Л. И. Гончаренко [и др.] ; под ред. В. М. Родионовой. – М. : Финансы и статистика, 1993. – 432 с.
5. *Мельничук Н. Ю.* Проблеми та перспективи фінансового забезпечення місцевого самоврядування в Україні / Н. Ю. Мельничук // *Економіка Крима*. – 2011. – № 1 (34). – С. 78–81.
6. *Панасюк Л. В.* Фінансові ресурси місцевих органів влади : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит / Л. В. Панасюк. – Ірпінь, 2009. – 20 с.
7. *Бондаренко В. Л.* Оцінка ефективності та збалансованості фінансового забезпечення розвитку міста / В. Л. Бондаренко // *Актуальні проблеми економіки*. – 2003. – № 10. – С. 6–68.
8. *Щербакова О. Л.* Фінансове забезпечення соціально-економічного розвитку монофункціонального міста : автореф. дис. ... канд. держ. упр. : спец. 25.00.04 – місцеве самоврядування. – Запоріжжя, 2012. – 20 с.
9. *Москаль О. І.* Фінансове забезпечення розвитку агропромислового виробництва регіону (на матеріалах Чернівецької області) : автореф. дис. ... канд. екон. наук / О. І. Москаль. – К., 2001. – 16 с.
10. *Вахович І. М.* Теоретико-методологічні засади формування та реалізації регіональної політики фінансового забезпечення сталого розвитку : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.00.05 розвиток продуктивних сил і регіональна економіка / І. М. Вахович. – Одеса, 2008. – 35с.
11. *Бондарук Т. Г.* Регулювання та фінансове забезпечення розвитку місцевого самоврядування : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.00.03 – економіка та управління національним господарством / Т. Г. Бондарук. – К., 2010. – 36 с.
12. *Зайчикова В. В.* Системи фінансового забезпечення місцевого самоврядування в європейських країнах : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.04.01 – фінанси, грошовий обіг і кредит / В. В. Зайчикова. – Ірпінь, 2003. – 20 с.
13. *Сукач О.* Методика визначення фінансової забезпеченості регіону / О. Сукач // *Формування ринкової економіки в Україні*. – 2009. – Вип. 19. – С. 449–453.
14. *Общая теория финансов* / под. ред. Л. А. Дробозиной. – М. : Банки и биржи, Изд.объед. «ЮНИТИ», 1995. – 256 с.
15. *Управління розвитком міста* : [навч. посіб.] / І. Валентюк, О., Борщ Г. Берданова та ін. ; за ред. В. Вакулєнка, М. Орлатого. – К. : Вид-во НАДУ, 2006. – 389 с.
16. *Русін В. М.* Фінансове забезпечення органів місцевого самоврядування: теоретичні основи та вітчизняна практика [Електрон. ресурс] / В. М. Русін. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_gum/aprer/2008_4_2/65.pdf.
17. *Стрижеус Л. В.* Фінансове забезпечення регіонального розвитку [Електрон. ресурс] / Л. В. Стрижеус. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/en_oif/2008_5_2/zbirnuk_O_FN_5_%D0%A7_2_238.pdf.

Honcharenko M. V. Financial provision of territorial development: theoretical aspect.

The paper deals with approaches to the definition of «financial providing of territorial development» and its relation to other categories.

Key words: territorial development, funding, local government.

***Гончаренко М. В.* Финансовое обеспечение развития территорий: теоретический аспект.**

Рассмотрены подходы к определению понятия «финансовое обеспечение развития территорий» и его соотношение с другими категориями.

Ключевые слова: развитие территорий, финансовое обеспечение, местное самоуправление.